

ગુપનની લાલ બતીને લીલી બતીમાં ફેરવનારો એક જળહળતો દીવડો એટલે - ગંગારામજી

ગુપન તો સૌ જુવે છે, કોઈ પોતાના માટે,
મહાન બને એ, જે જુવે બીજાના માટે.

શરીર થાકી જાય છતાં, સેવા કદી ન થાકે,

એજ માનવીની માનવતા, સદીઓ સુધી દીવો બની ઝળહળે.

“કેટલાક લોકો રસ્તો બતાવે છે, કેટલાક લોકો રસ્તો બનાવે છે; પરંતુ ગંગારામ જેવા લોકો પોતાનું આખું જીવન બીજાઓનો રસ્તો સુરક્ષિત બનાવવા માટે સમર્પિત કરી દે છે.” દિલ્હી જેવા વિશાળ શહેરમાં દરરોજ લાખો લોકો રસ્તાઓ પર દોડતા હોય છે. કોઈને ઓફિસ પહોંચવા ઉતાવળ હોય છે, કોઈને શાળાએ જવાનું હોય છે, કોઈ હોસ્પિટલ તરફ દોડી રહ્યું હોય છે, તો કોઈ પોતાના પરિવારને મળવા જઈ રહ્યું હોય છે. દરેક વ્યક્તિ પોતાના ગંતવ્ય સુધી પહોંચવાની ચિંતામાં હોય છે. આવી જ એક વ્યસ્ત જગ્યા છે — દિલ્હીના સીલમપુરનું ટ્રાફિક સિગ્નલ.

હોર્નના અવાજો, વાહનોની ભીડ, ધૂળ, ગરમી, વરસાદ, ઠંડી અને સતત દોડતી જિંદગી વચ્ચે વર્ષો સુધી એક વ્યક્તિ નિયમિતપણે ઊભી રહે છે. તેના હાથમાં લાકડી છે. શરીર પર સામાન્ય કપડાં છે. ચહેરા પર ઉંમરની રેખાઓ દેખાય વગર રહેતી નથી. પરંતુ હૃદયમાં એક અદ્ભૂત સંકલ્પ છે. આ વ્યક્તિનું નામ છે — ગંગારામ. તેઓ કોઈ મોટા અધિકારી નથી. કોઈ મોટા નેતા નથી. કોઈ જાણીતી સંસ્થા સાથે જોડાયેલા મોટા પદ પર નથી. તેઓ એક સામાન્ય માણસ છે પરંતુ તેમનું કામ અસામાન્ય છે.

તમે વિચારતા હશો કે તો આ ગંગારામ કોણ છે? દિલ્હીના સીલમપુરના સૌથી વ્યસ્ત ચાર રસ્તા પર ક્યારેક જશો, તો તમને ગંગારામ ટીલી-ટીલી વરદી પહેરીને અને હાથમાં લાકડી લઈને ભારે ટ્રાફિકને નિયંત્રિત કરતા જોવા મળશે. તેમના હાથના ઈશારા પ્રમાણે ટ્રાફિક સંપૂર્ણ શિસ્તબદ્ધ રીતે અટકતો અને આગળ વધતો જોવા મળે છે. છેલ્લા ૩૦ વર્ષથી ગંગારામ દરરોજ સવારે ૮ વાગ્યાથી રાત્રે ૧૦ વાગ્યા સુધી આ જ ચાર રસ્તા પર ટ્રાફિક પોલીસ જેવી વરદી પહેરીને ખડેપગે પોતાની સેવા આપી રહ્યા છે.

૭૩ની ઉંમરે પણ તેઓ નિવૃત્ત કેમ થયા નથી? કારણ કે તેઓ વાસ્તવમાં પોલીસકર્મી છે જ નહીં. તો પછી વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ મફતમાં આ સેવા શા માટે કરે છે? વાસ્તવમાં, ગંગારામનું જીવન હંમેશાં આવું નહોતું. તેમના જણાવ્યા મુજબ આ વાત આજથી ૩૦ વર્ષ પહેલાંની છે. ત્યારે તેમનો પણ સુખી અને સમૃદ્ધ પરિવાર હતો. દિલ્હીના સીલમપુરમાં તેમની ટીવી રિપેરિંગની દુકાન હતી. ગંગારામ અને તેમનો પુત્ર સીલમપુરમાં આવેલી તેમની ટીવી રિપેરિંગની દુકાનમાં સાથે કામ કરતા હતા. પિતા-પુત્ર બંને ઇલેક્ટ્રિકલ

ઉપકરણોની રિપેરિંગ કરતા હતા અને તેમનો પુત્ર દુકાન ચલાવવામાં તેમને મદદ કરતો હતો. તેઓ વાયરલેસ સાધનો વગેરેનું પણ રિપેરિંગ કરતા હતા.. ટ્રાફિક પોલીસે તેમનું ટ્રાફિક વોર્ડન માટેનું ફોર્મ ભરી આપ્યું હતું. ત્યાર પછી તે ટ્રાફિક વોર્ડન બની ગયા હતા. તે સવારે અને સાંજે આ જ ચાર રસ્તા પર ટ્રાફિકની સેવા કરતા હતા. ત્યાર પછી સવારે ૧૦ વાગ્યે તે તેમની દુકાન ખોલતા હતા.

દરેક માણસના જીવનમાં કેટલીક ઘટનાઓ એવી હોય છે જે જીવનને બે ભાગમાં વહેંચી નાખે છે — ગંગારામના જીવનમાં પણ એવી જ એક દુઃખદ ઘટના બની. સીલમપુરના એ જ રસ્તા પર, જ્યાં તેઓ વર્ષો સુધી ટ્રાફિક સંભાળતા રહ્યા હતા ત્યાં જ તેમના એકમાત્ર પુત્રનું રસ્તો ઓળંગવા જતા અકસ્માતમાં મૃત્યુ થયું. એક પિતા માટે પોતાના સંતાનને ગુમાવવું કેટલું મોટું દુઃખ હશે તેની કલ્પના કરવી પણ મુશ્કેલ છે. જે પુત્ર સાથે તેમણે કામ કર્યું હતું... જે પુત્ર તેમના જીવનનો સહારો હતો... જેની સાથે તેમણે સપનાં જોયાં હતાં... તે અચાનક તેમની પાસેથી છીનવાઈ ગયો. આ દુઃખ પછી ગંગારામની પત્નીનું પણ થોડા સમય બાદ અવસાન થયું. એક પછી એક બે મોટા આઘાત. એક પછી એક બે ખાલીપા. ઘર હતું, પરંતુ ઘરમાં પહેલાં જેવી હાથની ગૂંજ નહોતી. જીવન હતું, પરંતુ જીવનમાં પહેલાં જેવો ઉત્સાહ નહોતો. આવી પરિસ્થિતિમાં કોઈ વ્યક્તિ તૂટી જાય તો તેને દોષ આપી શકાય નહીં. પુત્રના મૃત્યુ બાદ ગંગારામ સંપૂર્ણપણે તૂટી ગયા હતા. ત્યારબાદ તેમની પત્નીનું પણ અવસાન થયું અને તેઓ એકલા પડી ગયા. એ સમયે તેમનું જીવનનું લક્ષ્ય વધુ સ્પષ્ટ બન્યું. આ દૃઢનિશ્ચયી પિતા નહોતા ઇચ્છતા કે તેમના પુત્ર સાથે જે બન્યું, તેવી જ દુઃખદ ઘટના અન્ય કોઈ વ્યક્તિ કે પરિવાર સાથે બને. તેથી તેમણે પોતાના દુઃખને સમાજની સેવા અને માર્ગ સલામતી માટેના સંકલ્પમાં ફેરવી નાખ્યો. ત્યારથી તેઓ સતત ટ્રાફિકનું સંચાલન કરીને લોકોને સુરક્ષિત રીતે રસ્તા પર અવરજવર કરવામાં મદદ કરી રહ્યા છે.

ગંગારામે પોતાના દુઃખને અલગ રીતે જોયું. તેમણે પ્રશ્ન કર્યો — “જો એક અકસ્માતે મારું ઘર ઉજાડી નાખ્યું છે, તો શું હું બીજા કોઈનું ઘર બચાવવા માટે કંઈ કરી શકું?” આ પ્રશ્ને તેમના જીવનની દિશા બદલી નાખી. તેમણે પોતાના દુઃખને માત્ર દુઃખ રહેવા દીધું નહીં. તેમણે તેને ધ્યેયમાં પરિવર્તિત કર્યું. જીવન આપણને ઘણી વાર એવી પરિસ્થિતિ આપે છે જેને આપણે પસંદ કરી નથી. કેટલાક લોકો મુશ્કેલી આવે ત્યારે કહે છે — “મારી સાથે જ આવું કેમ થયું?” કેટલાક લોકો કહે છે — “હવે મારું શું થશે?” પરંતુ મહાન મનુષ્યો એક ત્રીજો પ્રશ્ન પૂછે છે — “હવે હું બીજાના જીવનમાં શું સારું કરી શકું?” ગંગારામની મહાનતા અહીં છે.

તેમણે પોતાના પુત્રને પાછો લાવવાનો પ્રયાસ કર્યો નહીં — કારણ કે તે શક્ય નહોતું. તેમણે ભૂતકાળ બદલી નાખવાનો પ્રયાસ કર્યો નહીં — કારણ કે તે પણ શક્ય નહોતું. પરંતુ તેમણે ભવિષ્યમાં કોઈ બીજા પરિવારને એ જ દુઃખથી બચાવવાનો પ્રયાસ કર્યો. આ છે જીવનનો ખૂબ મોટો પાઠ. આપણે દરેક દુઃખને દૂર કરી શકતા નથી, પરંતુ આપણા દુઃખમાંથી કોઈને મદદ કરવાની શક્તિ ચોક્કસ મેળવી શકીએ છીએ. ગંગારામના હાથમાં રહેલી લાકડી માત્ર વાહનોને રોકતી નહોતી. તે જાણે સમાજને એક સંદેશ આપતી હતી — “ધીમે ચાલો. નિયમનું પાલન કરો. તમારું જીવન અમૂલ્ય છે.”

ગંગારામ એક દિવસ કે એક મહિનો નહીં, પરંતુ ૩૨ વર્ષથી વધુ સમય સુધી સીલમપુરના વ્યસ્ત રસ્તા પર ટ્રાફિક સંભાળવાની સેવા કરી રહ્યા છે. કલ્પના કરો ૩૨ વર્ષ એટલે એક આખી પેઢી. ૩૨ વર્ષનું મોન સમર્પણ. જે બાળક ૩૨ વર્ષ પહેલાં નાનું હતું, તે આજે પોતે માતા કે પિતા બની ગયું હશે. ઘણા લોકો આવ્યા હશે અને ગયા હશે. ઘણા વાહનો બદલાયા હશે. શહેર બદલાયું હશે. ટ્રાફિક વધ્યો હશે. પરંતુ ગંગારામની સેવા ચાલુ રહી. તેઓ દરરોજ કલાકો સુધી રસ્તા પર ઊભા રહેતા થાકતા નથી. સવારથી સાંજ સુધી. ગરમીમાં. ઠંડીમાં. વરસાદમાં...અને મુશ્કેલ પરિસ્થિતિઓમાં પણ. શરૂઆતના લાંબા સમય સુધી તેમને કોઈ પગાર મળતો નહોતો. આજના સમયમાં જ્યારે લોકો દરેક કામ માટે તરત વળતર શોધે છે, ત્યારે ગંગારામની આ સેવા આપણને એક મૂળભૂત પ્રશ્ન પૂછે છે — શું દરેક સારા કામનું વળતર પૈસામાં જ મળવું જોઈએ? ગંગારામનો જવાબ હતો — “ના.” કેટલાક કામનું વળતર પૈસા કરતાં મોટું હોય છે. કોઈનો જીવ બચાવવાનો સંતોષ. કોઈ વૃદ્ધ વ્યક્તિને સલામત રીતે રસ્તો પાર કરાવવાનો આનંદ. કોઈ બાળકને અકસ્માતથી બચાવવાનો સંતોષ અને રાત્રે ઘરે પાછા ફરતી વખતે મનમાં આવતી શાંતિ — “આજે પણ મેં કંઈક સારું કર્યું.” આ જ તેમની કમાણી હતી.

ગંગારામ જ્યારે ટ્રાફિક સંભાળતા હતા ત્યારે શરૂઆતના વર્ષોમાં તેમની પાસે પોલીસ જેવી સગવડો કે સાધનો નહોતા. તેઓ સામાન્ય અને ઘણી વાર જૂનાં, ફાટેલાં કપડાંમાં ઊભા રહેતા. હાથમાં લાકડી. સામે હજારો વાહનો. અને વચ્ચે એક વૃદ્ધ માણસ. દૃશ્ય સામાન્ય લાગતું હશે. પરંતુ તેની પાછળની કહાની અસામાન્ય હતી. લોકોએ તેમને નવા કપડાં અપાવવાની ઓફર પણ કરી. પરંતુ તેમણે ઘણી ભેટો સ્વીકારવાનો ઇનકાર કર્યો. આ વાતમાંથી પણ એક પાઠ મળે છે. સેવા કરનાર વ્યક્તિને હંમેશા સુવિધાની જરૂર હોય એવું નથી; ઘણી વાર તેને માત્ર સંકલ્પની જરૂર હોય છે. પરંતુ અહીં એક મહત્વની વાત સમજવી જોઈએ. ગંગારામે મદદ લેવાનો ઇનકાર કર્યો તેનો અર્થ એ નથી કે દરેક વ્યક્તિએ મદદ સ્વીકારવી નહીં. આપણે તેમની પાસેથી શીખવાનું છે તેમનું આત્મસન્માન અને નિષ્ઠા, ભેટ ન સ્વીકારવાની બાબતની નકલ નહીં. તેમનું જીવન આપણને કહે છે — “તમારી પરિસ્થિતિ તમારી કિંમત નક્કી કરતી નથી.” ફાટેલાં કપડાં કોઈ વ્યક્તિને નાનું બનાવતાં નથી. નાનું બનાવે છે — ખરાબ વિચાર. સ્વાર્થ. અન્યાય. અને બીજાના દુઃખ પ્રત્યેની ઉદાસીનતા. ગંગારામ પાસે કદાચ સુવિધાઓ ઓછી હતી, પરંતુ માનવતા બહુ મોટી હતી.

આપણા જીવનમાં એક પ્રશ્ન વારંવાર આવે છે — “મને આ કામથી શું મળશે?” વિદ્યાર્થી પૂછે છે — મને કેટલા માર્ક્સ મળશે? કર્મચારી પૂછે છે — મને કેટલો પગાર મળશે? વ્યવસાયી પૂછે છે — મને કેટલો નફો મળશે? અને આ પ્રશ્નો પોતાની જગ્યાએ ખોટા નથી. પરંતુ જીવનમાં ક્યારેક એક બીજો પ્રશ્ન પણ પૂછવો જોઈએ — “મારા કારણે બીજાને શું મળશે?” ગંગારામે આ બીજો પ્રશ્ન પસંદ કર્યો. તેમણે પૂછ્યું નહીં કે — “મને કોણ પગાર આપશે?” તેમણે વિચાર્યું — “મારા કારણે કેટલા લોકો સલામત ઘરે પહોંચશે?” આ વિચારમાં જ સાચી સેવા છુપાયેલી છે. સમાજ માત્ર મોટા કામોથી બદલાતો નથી. એક નાનું સારું કામ પણ સમાજમાં તરંગો પેદા કરે છે. એક વ્યક્તિ ટ્રાફિક નિયમ પાળે છે. બીજો તેને જોઈને નિયમ

પાળે છે. ત્રીજો તેના બાળકને નિયમ સમજાવે છે. અને ધીમે ધીમે એક સંસ્કાર વિકસે છે. સારા કામનો પ્રભાવ ઘણી વાર આપણે જોઈ શકતા નથી, પરંતુ તેનો પ્રભાવ લાંબા સમય સુધી જીવંત રહે છે.

સમય આગળ વધ્યો. દુનિયાએ એક એવી મહામારી જોઈ જેને કારણે લોકો પોતાના ઘરોમાં રહેવા મજબૂર બન્યા. કોરોનાવાયરસ મહામારી દરમિયાન સરકાર અને તબીબી નિષ્ણાતોએ ખાસ કરીને વરિષ્ઠ નાગરિકોને સાવચેતી રાખવા અને શક્ય હોય ત્યાં સુધી ઘરમાં રહેવાની સલાહ આપી હતી. ગંગારામ માટે આ સમય પણ એક કસોટી હતો. તેમની ઉંમર વધારે હતી. સ્વાસ્થ્યનું જોખમ હતું. પરંતુ તેઓ પોતાની સેવા માટે જાણીતા હતા. આ પ્રસંગ આપણને ગંગારામના જીવનનો બીજો મોટો પાઠ શીખવે છે — સંકલ્પ એટલે મુશ્કેલી ન હોવી નહીં; મુશ્કેલી હોવા છતાં યોગ્ય કાર્ય પ્રત્યેની નિષ્ઠા જાળવવી. હા, અહીં સમજદારી પણ જરૂરી છે. ફરજ અને સેવા મહત્વની છે, પરંતુ આરોગ્ય અને સુરક્ષા પણ એટલી જ મહત્વની છે. ગંગારામની કહાનીનો અર્થ અંધપણે જોખમ લેવાનો નથી. તેનો અર્થ છે — જવાબદારીની ભાવના કેટલી ઊંડી હોઈ શકે છે.

એક અકસ્માતથી શરૂ થયેલું જીવનભરનું મિશન કેટલાક લોકો અકસ્માતને માત્ર સમાચાર માને છે. એક અકસ્માત. એક નંબર. એક સમાચાર. અને પછી જીવન આગળ વધી જાય છે. પરંતુ અકસ્માતમાં કોઈ પરિવાર પોતાનો માણસ ગુમાવે ત્યારે તે માત્ર “સમાચાર” રહેતો નથી. તે આખા પરિવારનું જીવન બદલી નાખે છે. ગંગારામે આ સત્ય પોતાના જીવનમાં અનુભવ્યું. તેમના પુત્રનું મૃત્યુ જ્યાં થયું હતું, ત્યાં જ તેઓ પછી બીજાના જીવનની સુરક્ષા માટે ઊભા રહેવા લાગ્યા. આ દૃશ્યમાં એક ઊંડી પ્રતીકાત્મકતા છે. જે રસ્તાએ તેમનો પરિવાર તોડી નાખ્યો, એ જ રસ્તા પર તેઓ બીજા પરિવારોને બચાવવા ઊભા રહ્યા. આ જાણે અંધકાર સામે દીવો પ્રગટાવવાની વાત છે. એક દીવો પોતે અંધકારનો અંત લાવી શકતો નથી. પરંતુ જ્યાં દીવો બળે છે ત્યાં અંધકાર થોડો ઓછો થાય છે. ગંગારામ પોતે કદાચ સમગ્ર દિલ્હીના અકસ્માતો અટકાવી શકતા નહોતા. પરંતુ તેઓ જ્યાં ઊભા રહેતા ત્યાં તેઓ એક નાનકડો ફરક જરૂર પેદા કરી શકતા હતા... અને જીવનમાં ઘણી વાર એટલું જ પૂરતું હોય છે — “હું આખી દુનિયા બદલી શકતો નથી, પરંતુ મારા આસપાસની દુનિયાને થોડું સારું બનાવી શકું છું.”

૭૨ કે ૭૩ વર્ષની ઉંમરે દરરોજ કલાકો સુધી રસ્તા પર ઊભા રહેવું સરળ નથી. ઉંમર વધે છે ત્યારે શરીર ધીમું પડે છે. થાક વધારે લાગે છે. પરંતુ ગંગારામનું જીવન બતાવે છે કે માણસની અંદરનો હેતુ જીવંત હોય તો ઉંમર તેની શક્તિને સંપૂર્ણ રીતે નક્કી કરી શકતી નથી. આનો અર્થ એવો નથી કે વૃદ્ધ વ્યક્તિએ પોતાની ક્ષમતાથી વધુ શારીરિક મહેનત કરવી જોઈએ. પરંતુ આ વાત ચોક્કસ છે — માનસિક ઉર્જા અને જીવનનો હેતુ માણસને લાંબા સમય સુધી સક્રિય રાખી શકે છે.

આપણે ઘણી વાર યુવાનીને જ શક્તિ સાથે જોડીએ છીએ. પરંતુ સાચી શક્તિ શું છે? શક્તિ એટલે માત્ર દોડવું નહીં. શક્તિ એટલે થાકી ગયા પછી પણ આશા જાળવી રાખવી. શક્તિ એટલે દુઃખ આવ્યા પછી પણ માનવતા ન ગુમાવવી. શક્તિ એટલે વર્ષો સુધી કોઈ સારું કામ ચાલુ રાખવું. આ અર્થમાં ગંગારામ ખરેખર શક્તિશાળી માણસ છે. ઉંમર શરીરની હોય છે, સંકલ્પની નહીં

સમાજ ઘણી વાર પરિણામ જોયા પછી વ્યક્તિને ઓળખે છે. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ સફળ થાય છે, ત્યારે લોકો કહે છે — “અમે તો પહેલેથી જાણતા હતા કે આ માણસ કંઈક મોટું કરશે.” પરંતુ સફળતા પહેલાંનો સંઘર્ષ કેટલાને દેખાય છે? ગંગારામની સેવા વર્ષો સુધી ચાલતી રહી. ધીમે ધીમે પોલીસ અને સામાજિક સંસ્થાઓએ તેમની કામગીરીની નોંધ લીધી. તેમને વિવિધ પ્રસંગોએ સન્માન મળ્યું. તેમની સેવાઓ બદલ પોલીસ તરફથી મોબાઇલ ફોન જેવી મદદ પણ આપવામાં આવી. અને અંતે ૨૦૧૮માં દિલ્હી ટ્રાફિક પોલીસે તેમને સત્તાવાર રીતે “ટ્રાફિક સેન્ટિનલ” તરીકે માન્યતા આપી. આ એક સન્માન હતું. પરંતુ સાચી વાત એ છે કે — ગંગારામ સન્માન મળ્યા પછી મહાન બન્યા નહોતા. તેઓ સન્માન મળ્યા પહેલાં જ મહાન હતા. સન્માન માત્ર તેમની મહાનતાની જાહેર સ્વીકૃતિ હતી. આ વાત આપણને ખૂબ મોટો પાઠ આપે છે. સારા કામ માટે તાળીઓની રાહ ન જુઓ. તમે સાચું કામ કરી રહ્યા હોવ તો શરૂઆતમાં કદાચ કોઈ ધ્યાન નહીં આપે. કદાચ કોઈ પ્રશંસા નહીં કરે. કદાચ કોઈ આભાર પણ નહીં માને. પરંતુ સાચું કામ તેનું મૂલ્ય ગુમાવતું નથી.

કોઈએ ગંગારામને પૂછ્યું — “તમને બદલામાં શું મળે છે?” તેમનો જવાબ હતો — “શાંતિ અને સંતોષ.” આ બે શબ્દો ખૂબ નાના છે. પરંતુ તેમનો અર્થ ખૂબ મોટો છે. આજની દુનિયામાં આપણે સફળતાને ઘણી વાર પૈસા, ઘર, કાર, પદ, પ્રસિદ્ધિ અને સંપત્તિથી માપીએ છીએ. પરંતુ શું આ બધું મળ્યા પછી મનને શાંતિ મળે છે? હંમેશા નહીં. કોઈ વ્યક્તિ પાસે ઘણું બધું હોઈ શકે છે અને છતાં મનમાં ખાલીપો હોઈ શકે છે. અને કોઈ વ્યક્તિ પાસે ઓછું હોઈ શકે છે, પરંતુ હૃદયમાં સંતોષ હોઈ શકે છે. ગંગારામનો જીવનપાઠ એ છે — “કોઈના જીવનમાં સારું કરવાથી જે આંતરિક સંતોષ મળે છે, તે ઘણી વાર કોઈપણ ભૌતિક ધનામ કરતાં મોટો હોય છે.” આપણે બધા જીવનમાં કંઈક મેળવવા દોડીએ છીએ. ક્યારેક થોભીને પોતાને પૂછવું જોઈએ — “હું શું આપી રહ્યો છું?”

ગંગારામની કહાની માત્ર વયસ્કો માટે નથી. વિદ્યાર્થીઓ માટે પણ તેમાં અનેક પાઠ છે. જીવનમાં મુશ્કેલી આવશે. માકર્સ ઓછા આવશે. ક્યારેક નિષ્ફળતા મળશે. કોઈ તમારો સાથ નહીં આપે. પરંતુ મુશ્કેલી પછી શું કરવું તે તમારા હાથમાં છે. ગંગારામે દુઃખને અંત નહીં, શરૂઆત બનાવી.

ઘરનું નાનું કામ હોય કે શાળાની જવાબદારી — તેને ઈમાનદારીથી કરો. મોટું કામ મળવાની રાહ ન જુઓ. નાની ફરજ સારી રીતે બજાવનાર જ મોટી જવાબદારી માટે લાયક બને છે. વિદ્યાર્થી પાસે પૈસા ન હોય તો પણ સેવા કરી શકે. કોઈ વૃદ્ધને રસ્તો પાર કરાવવામાં મદદ કરી શકે. કચરો યોગ્ય જગ્યાએ નાખી શકે. ટ્રાફિક નિયમોનું પાલન કરી શકે. કોઈને ભણવામાં મદદ કરી શકે. સારી વાત ફેલાવી શકે. સેવા માટે સંપત્તિ કરતાં સંવેદનશીલ હૃદય વધુ જરૂરી છે.

માતા-પિતા પોતાના બાળકો માટે જીવનભર મહેનત કરે છે. તેમની સૌથી મોટી ઈચ્છા હોય છે કે બાળકો સારા માણસ બને. પરંતુ સારો માણસ માત્ર સારી કારકિર્દી બનાવવાથી બનતો નથી. સારો માણસ એ છે — જે બીજાના દુઃખને સમજે. જે નિયમોનું પાલન કરે. જે નબળા માણસને મદદ કરે. જે પોતાના ફાયદા માટે બીજાનું નુકસાન ન કરે. જે સમાજ પ્રત્યે જવાબદારી સમજે. ગંગારામનું જીવન બાળકોને આ

મૂલ્યો શીખવવાનું જીવંત ઉદાહરણ છે. માતા-પિતા જો પોતાના બાળકોને માત્ર “મોટા બનો” કહેવાને બદલે “સારા બનો” કહે, તો સમાજ વધુ સુંદર બની શકે.

ગંગારામ એકલા ટ્રાફિક સંભાળતા હતા. પરંતુ ટ્રાફિક સુરક્ષા માત્ર એક વ્યક્તિની જવાબદારી નથી. તે દરેક નાગરિકની જવાબદારી છે. જો એક માણસ રસ્તા પર ઊભો રહીને વાહનોને શિસ્તમાં લાવવાનો પ્રયાસ કરે અને બીજી બાજુ લોકો નિયમો તોડતા રહે, તો સમસ્યા ક્યારેય સંપૂર્ણ રીતે દૂર નહીં થાય. તેથી ગંગારામની કહાનીને માત્ર “એક સારા માણસની કહાની” તરીકે નહીં જોવી જોઈએ. તે આપણને પ્રશ્ન પૂછે છે — “શું આપણે પણ સમાજ માટે આપણી નાની જવાબદારી નિભાવી રહ્યા છીએ?” રસ્તા પર લાલ બત્તી હોય ત્યારે રોકાવું. હેલ્મેટ અને સીટબેલ્ટ જેવા સલામતીના નિયમોનું પાલન કરવું. વાહન ચલાવતી વખતે મોબાઇલથી દૂર રહેવું. ઝડપને બહાદુરી ન માનવી. પદચાત્રીઓનું સન્માન કરવું. આ બધું પણ ગંગારામને સાચી શ્રદ્ધાંજલિ બની શકે છે.

દુઃખ આવ્યા પછી સામાન્ય રીતે બે રસ્તા હોય છે. એક રસ્તો છે — દુઃખમાં ડૂબી જવાનો. બીજો રસ્તો છે — દુઃખમાંથી અર્થ શોધવાનો. ગંગારામે બીજો રસ્તો પસંદ કર્યો. આ પસંદગી સરળ નહોતી. પોતાના પુત્રને ગુમાવ્યા પછી પણ એ જ રસ્તા પર પાછા જવું જ્યાં અકસ્માત થયો હતો, એ ભાવનાત્મક રીતે કેટલું મુશ્કેલ હશે તેની કલ્પના કરવી પણ મુશ્કેલ છે. પરંતુ તેમણે તે કર્યું. તેમણે એ રસ્તાને પોતાના દુઃખની યાદગીરી નહીં, પરંતુ બીજાઓની સુરક્ષાનું સ્થાન બનાવી દીધું. આ જ જીવનની અદ્ભુત શક્તિ છે. ક્યારેક જે જગ્યા આપણને સૌથી વધારે દુઃખ આપે છે, ત્યાં જ આપણે સૌથી મોટું ધ્યેય શોધી શકીએ છીએ. ઘણા લોકો માને છે કે સેવા એટલે પૈસા આપવા. પરંતુ સેવાનો અર્થ અને તેનો અમલ કરવો તે કોઈ અલગ વાત છે.

કોઈને સમય આપવો પણ સેવા છે. કોઈનું દુઃખ સાંભળવું પણ સેવા છે. કોઈને યોગ્ય માર્ગ બતાવવો પણ સેવા છે. કોઈનું જીવન સુરક્ષિત કરવું પણ સેવા છે. ગંગારામ પાસે કદાચ મોટી રકમ દાન કરવા માટે નહોતી. પરંતુ તેમની પાસે સમય હતો. તેમણે પોતાનો સમય સમાજને આપ્યો. આ ખૂબ મોટી વાત છે. પૈસા આપ્યા પછી પૈસા ફરી કમાઈ શકાય છે. પરંતુ જીવનનો સમય પાછો મળતો નથી. ગંગારામે પોતાના જીવનનાં હજારો કલાકો સમાજ માટે આપ્યા. આથી તેમની સેવા આપણને એક સુંદર સત્ય શીખવે છે — “સૌથી કિંમતી દાન ઘણી વાર પૈસાનું નહીં, પરંતુ સમયનું હોય છે.”

બહાદુરી એટલે જોખમ લેવું એવું આપણે ઘણી વાર માનીએ છીએ. પરંતુ ગંગારામની કહાની બહાદુરીની બીજી વ્યાખ્યા આપે છે. સાચી બહાદુરી છે — દુઃખ પછી ફરી ઊભા થવું. સાચી બહાદુરી છે — નિષ્ફળતા પછી ફરી પ્રયાસ કરવો. સાચી બહાદુરી છે — લોકો હસે છતાં સાચું કામ કરવું. સાચી બહાદુરી છે — પ્રશંસા ન મળે છતાં સેવા ચાલુ રાખવી... અને સૌથી મોટી બહાદુરી છે — પોતાના દુઃખને કારણે બીજાઓ પ્રત્યે કઠોર ન બનવું. ગંગારામ પાસે પોતાના દુઃખ માટે દુનિયાને દોષ આપવાના પૂરતા કારણો હતા. પરંતુ તેમણે દુનિયા સામે ગુસ્સો નહીં, સેવા પસંદ કરી.

કચારેક આપણે વિચારીએ છીએ — “હું એકલો શું કરી શકું?” “મારા એક નિયમ પાળવાથી શું થશે?” “મારા એક સારા કામથી શું બદલાશે?” પરંતુ દરેક મોટો પરિવર્તન નાના પગલાંથી શરૂ થાય છે. એક વ્યક્તિ વૃક્ષ વાવે છે. બીજો તેને જોઈને વૃક્ષ વાવે છે. એક વ્યક્તિ ટ્રાફિક નિયમ પાળે છે. બીજો તેને અનુસરે છે. એક વ્યક્તિ વૃદ્ધને મદદ કરે છે. બાળક તેને જોઈને શીખે છે. એક વ્યક્તિ નિઃસ્વાર્થ સેવા કરે છે. બીજાના મનમાં પણ સેવા કરવાનો વિચાર જન્મે છે. ગંગારામે કદાચ દિલ્હીનું આખું ટ્રાફિક તંત્ર બદલી નાખ્યું નથી. પરંતુ તેમણે એક મહત્વનો વિચાર જીવંત રાખ્યો — “રસ્તો માત્ર વાહનો માટે નથી; રસ્તો માનવ જીવન માટે છે.” અને આ વિચાર જ અમૂલ્ય છે.

ગંગારામની કહાની વાંચીને માત્ર ભાવુક થઈ જવું પૂરતું નથી. આ કહાનીનો સાચો અર્થ ત્યારે સમજાશે જ્યારે આપણે પોતાને પૂછીએ — “હું મારા સમાજ માટે શું કરી શકું?” જવાબ બહુ મોટો હોવો જરૂરી નથી. આપણે શરૂઆત કરી શકીએ — એક નિયમથી. એક સારા શબ્દથી. એક મદદથી. એક વૃક્ષથી. એક સત્યથી. એક જવાબદારીથી. એક ક્ષમાથી. એક સારા કાર્યથી. જો દરેક માણસ દરરોજ માત્ર એક નાનું નિઃસ્વાર્થ કાર્ય કરે, તો સમાજમાં કેટલો મોટો બદલાવ આવી શકે? આપણે બધા ગંગારામ બની શકીએ નહીં. પરંતુ ગંગારામના મૂલ્યો અપનાવી શકીએ. આ જ તેમની સાચી વારસાગાથા છે.

આપણે બાળકોને વારંવાર કહીએ છીએ — “મોટા થઈને ડોક્ટર બનજો.” “એન્જિનિયર બનજો.” “અધિકારી બનજો.” “પૈસા કમાજો.” આ બધું સારું છે. પરંતુ એક વાત પણ કહીએ — “સારા માણસ બનજો.” કારણ કે દુનિયાને માત્ર બુદ્ધિશાળી લોકોની જરૂર નથી. દુનિયાને સંવેદનશીલ બુદ્ધિશાળી લોકોની જરૂર છે. દુનિયાને માત્ર સફળ લોકોની જરૂર નથી. દુનિયાને જવાબદાર સફળ લોકોની જરૂર છે. દુનિયાને માત્ર ધનિક લોકોની જરૂર નથી. દુનિયાને ઉદાર હૃદયવાળા ધનિક લોકોની જરૂર છે...અને દુનિયાને માત્ર નેતાઓની જરૂર નથી. દુનિયાને સેવા કરનાર નેતાઓની જરૂર છે. ગંગારામ કદાચ કોઈ શાળાના વર્ગખંડમાં શિક્ષક નહોતા. પરંતુ તેમનું જીવન પોતે એક પાઠશાળા છે.

ગંગારામને માત્ર એક વ્યક્તિ તરીકે જોવી કદાચ તેમની કહાનીને નાની બનાવી દે છે. તેઓ એક વિચાર છે. નિઃસ્વાર્થ સેવાનો વિચાર. જવાબદારીનો વિચાર. માનવતાનો વિચાર. દુઃખને શક્તિમાં બદલવાનો વિચાર. સમાજ માટે કંઈક કરવાની ભાવનાનો વિચાર. તેમની લાકડી માત્ર ટ્રાફિક રોકવાનું સાધન નહોતી. તે જાણે માનવતાની એક નિશાની હતી. તેમનો ગણવેશ માત્ર કપડાં નહોતો. તે જવાબદારીનું પ્રતીક હતો. તેમની વર્ષોની સેવા માત્ર નોકરી નહોતી. તે જીવનનું મિશન હતું.

દિલ્હીના સીલમપુરના રસ્તા પર લાલ બત્તી થાય છે. વાહનો અટકે છે. થોડા સમય માટે બધું થંભી જાય છે. પછી લીલી બત્તી થાય છે. વાહનો ફરી આગળ વધે છે. કદાચ ગંગારામનું જીવન પણ આપણને આ જ પ્રતીકાત્મક સંદેશ આપે છે. કચારેક જીવન આપણને લાલ બત્તી બતાવે છે. દુઃખ. નિષ્ફળતા. નુકસાન. અપમાન. એકલતા. આ બધું આવે ત્યારે આપણને લાગે છે કે જીવન અટકી ગયું છે. પરંતુ લાલ બત્તી કાયમ માટે હોતી નથી. સમય બદલાય છે. પરિસ્થિતિ બદલાય છે. અને ફરી લીલી બત્તી આવે છે. પ્રશ્ન એ છે કે લીલી બત્તી આવે ત્યારે આપણે કઈ દિશામાં આગળ વધીએ છીએ? ગંગારામે પોતાના જીવનની લાલ બત્તીને લીલી બત્તીમાં ફેરવી. પોતાના દુઃખ પછી તેમણે બીજાઓ માટે રસ્તો ખોલ્યો. પોતાનું ઘર ઉજડ્યા પછી તેમણે બીજા ઘરો સુરક્ષિત રાખવાનો પ્રયાસ કર્યો. પોતાના પુત્રને ગુમાવ્યા પછી તેમણે અનેક અજાણ્યા પુત્રો અને પરિવારોને બચાવવાની ભાવના સાથે સેવા કરી. આ છે તેમની મહાનતા.

તેમની કહાની કહે છે - ૧. દુઃખને અંત નહીં, નવી શરૂઆત બનાવો. ૨. દરેક કામનું વળતર પૈસા નથી હોતું. ૩. નાની સેવા પણ મોટી અસર કરી શકે છે. ૪. બીજાના દુઃખને સમજવું એ માનવતાની શરૂઆત છે. ૫. પ્રશંસા માટે નહીં, અંતરાત્માના સંતોષ માટે સારું કામ કરો. ૬. જીવનમાં ધ્યેય હોય તો મુશ્કેલીઓ સહન કરવાની શક્તિ વધે છે. ૭. ઉંમર વધે, પરંતુ ઉત્સાહ ન ઘટે. ૮. સમાજ પ્રત્યેની જવાબદારી માત્ર સરકારની નથી; દરેક નાગરિકની છે. ૯. સમયનું દાન ઘણી વાર સૌથી મોટું દાન હોય છે. ૧૦. સન્માનની રાહ જોયા વિના સેવા શરૂ કરો. ૧૧. મુશ્કેલીમાં માણસનું સાચું વ્યક્તિત્વ બહાર આવે છે. ૧૨.

પોતાના માટે જીવનું સહેલું છે; બીજાઓ માટે જીવનું મહાન છે. ૧૩. એક સારો માણસ અનેક લોકોને પ્રેરણા આપી શકે છે. ૧૪. જીવન આપણને શું આપે છે તે હંમેશા આપણા હાથમાં નથી; પરંતુ આપણે જીવનને શું આપીએ છીએ તે આપણા હાથમાં છે. ૧૫. સાચી સફળતા એ છે કે આપણા કારણે કોઈનું જીવન થોડું વધુ સારું બને.

એક દિવસ ગંગારામ રસ્તા પર ઊભા નહીં હોય. એક દિવસ તેમની લાકડી કોઈ બીજા હાથમાં હશે. એક દિવસ લોકો કદાચ તેમને માત્ર એક જૂની ચાદ તરીકે ચાદ કરશે. પરંતુ તેમણે જે વિચાર જીવંત રાખ્યો છે તે ક્યારેય જૂનો નહીં થાય.

“બીજાનું જીવન સુરક્ષિત બનાવવું એ પણ જીવન જીવવાની એક સુંદર રીત છે.” તેમણે કોઈ મોટા મંચ પરથી ભાષણ આપ્યું નહીં. તેમણે કોઈ પુસ્તક લખ્યું નહીં. તેમણે કોઈ મોટી જાહેરાત કરી નહીં. તેમણે માત્ર રસ્તા પર ઊભા રહીને પોતાનું કામ કર્યું. દરરોજ. વર્ષો સુધી. નિઃસ્વાર્થ રીતે. અને કદાચ આ જ સાચી મહાનતા છે. મહાન બનવા માટે દુનિયાની નજરમાં આવવું જરૂરી નથી. ક્યારેક મહાનતા તો ત્યાં જન્મે છે જ્યાં કોઈ કેમેરો નથી, કોઈ તાળી નથી, કોઈ મોટું ઘનામ નથી — માત્ર એક માણસ અને તેની ફરજ હોય છે.

ગંગારામની કહાની આપણને કહે છે — તમારું જીવન મુશ્કેલ હોઈ શકે છે, પરંતુ તમારી પાસે કોઈના જીવનમાં પ્રકાશ બનાવવાની શક્તિ હંમેશા હોય છે. જો તમારા જીવનમાં દુઃખ આવ્યું હોય, તો તેને માત્ર ઘા ન બનાવો. તેમાંથી અનુભવ બનાવો. અનુભવમાંથી શક્તિ બનાવો. શક્તિમાંથી સેવા બનાવો. અને સેવામાંથી જીવનનો અર્થ શોધો. કારણ કે અંતે માણસ કેટલા વર્ષ જીવ્યો તેનાથી વધારે મહત્વનું છે — તેના કારણે કેટલાં જીવન થોડાં વધુ સુરક્ષિત, સુખી અને સુંદર બન્યાં. ગંગારામે કદાચ પોતાના પુત્રને પાછો મેળવી શક્યા નહીં. પરંતુ તેમણે પોતાના પુત્રની ચાદને એક એવા સંકલ્પમાં જીવંત રાખી કે જેનાથી અસંખ્ય અજાણ્યા લોકોના જીવનને સુરક્ષિત બનાવવાનો પ્રયત્ન થયો. અને તેથી ગંગારામ માત્ર સીલમપુરના રસ્તા પર ઊભેલા માણસ નથી. તેઓ માનવતાના રસ્તા પર ઊભેલ એક દીવા સમાન છે. જ્યારે દુનિયા સ્વાર્થની ઝડપે દોડે છે, ત્યારે ગંગારામની કહાની આપણને થોભીને કહે છે — “થોડું ધીમું ચાલો... તમારી આસપાસ જુઓ... કોઈને તમારી જરૂર છે.” અને કદાચ એ જ છે — જીવનનો સૌથી સુંદર અર્થ.

સમર્પણ

આ લેખ તે દરેક નિઃસ્વાર્થ માણસને સમર્પિત છે,

જે કોઈ તાળીની અપેક્ષા રાખ્યા વિના,

કોઈ પુરસ્કારની આશા રાખ્યા વિના,

માત્ર એટલા માટે સારું કામ કરે છે

કે દુનિયા તેમના કારણે થોડું વધુ સારી બને.

“માનવતા માટે કરેલું એક નાનું કાર્ય પણ જીવનને મહાન બનાવી શકે છે.”

<https://www.youtube.com/watch?v=FcsrtUSp8Z8>

<https://www.youtube.com/watch?v=zYg5zh8ILng>

<https://www.youtube.com/watch?v=zYg5zh8ILng>

<https://www.youtube.com/watch?v=zzcGwZ83HY0>

<https://www.youtube.com/watch?v=zYg5zh8ILng>

oooooooooooooooooooooooooooooooo